

Aneta Judzińska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

(Auto)percepcja tożsamości w ujęciu współczesnej młodzieży na podstawie *Oblicza* Szymona Kołody

KEYWORDS

young people's identity, Homologies, education, cyberspace, masculinity, patriotism

ABSTRACT

Judzińska Aneta, *(Auto)percepcja tożsamości w ujęciu współczesnej młodzieży na podstawie „Oblicza” Szymona Kołody [(Self)perception of young people's identity in “The Face” by Szymon Kołoda]*. Kultura – Społeczeństwo – Edukacja nr 1(13) 2018, Poznań 2018, pp. 235–245, Adam Mickiewicz University Press. ISSN 2300-0422. DOI 10.14746/kse.2018.13.17.

The author, by taking into account popular and scientific discourse about “liquid”, “globalized” identity (viewed in the context of various social and family roles), attempts to reconstruct an image of a contemporary teenager's identity, referring to “The Face”, a 2-minute impression by seventeen year old Szymon Kołoda. On this basis she shows areas of participation of contemporary young people, who balance between two realities: the real and the virtual one. The author supports her reasoning with the concept of hybrid identity by Zygmunt Bauman and the global teenager / culture of diffusion by Zbyszko Melosik. The aim of this article is to make a subjective, socio-psychological interpretation of identity creations present in Szymon Kołoda's picture, rather than psychological diagnosis of the teenage actor's “inner integrity”.

Film *Oblicze* siedemnastoletniego Szymona Kołody, ucznia IV LO w Żarach, zwyciężył w konkursie kampanii „Oglądam, czuję, myślę – młodzi w kinie” zorganizowanym przez Nowe Horyzonty Edukacji Filmowej oraz Polski Instytut Sztuki Filmowej. W tej dwuminutowej impresji zostały przedstawione różnorodne role/aktywności społeczne „doświadczane” i „odgrywane” przez młodego reżysera.

Idąc o krok dalej, można przyjąć, że stanowią reprezentację niejednorodnego obrazu tożsamościowego współczesnego nastolatka. Wśród licznych „kreacji” dostrzegamy kolejno: nagi tors młodego mężczyzny, sylwetkę ucznia, fana zespołu rockowego, gracza komputerowego, biznesmena, żołnierza, nastolatka prowadzącego rozmowę telefoniczną, mężczyznę golącego zarost oraz kibica sportowego. *Oblicze* pokonało ponad 40 produkcji nadesłanych na konkurs. Jak podkreśla Szymon: „Od dawna zastanawiam się, kim jestem, dokąd zmierzam. Postanowiłem pokazać swoje różne wcielenia, nakładając przenikające się kadry. Mimo że do dyspozycji miałem tylko zwykły aparat fotograficzny, udało się osiągnąć zamierzony efekt” (*Wygrało „Oblicze”*, 2013).

W dobie „płynnej tożsamości” (Bauman, 2007b: 18) coraz trudniejszym zadaniem – również na gruncie założeń psychologii rozwojowej – jest zdefiniowanie specyfiki „tożsamościowej karuzeli”, na której „wiruje” współczesny nastolatek. Przemiany społeczne i kulturowe, w tym procesy globalizacji, redefiniują tradycyjne spojrzenie na kwestie spójnego i świadomego poczucia siebie w świecie (zarówno wewnętrznym, jak i zewnętrznym) (Paleczny, 2008: 133–134). Dający się zaobserwować współcześnie „stan nieciągłości kulturowej” prowadzi do „relatywizacji jednostkowych tożsamości społecznych”, które stają się niewrażliwe (przynajmniej z założenia) na płęć, klasę społeczną czy etniczność (Ogrodzka-Mazur, 2015: 108).

Czym zatem jest tytułowe *Oblicze*, a raczej *Oblicza*, Szymona Kołody? Czy możemy je rozpatrywać w kontekście dojrzałych „kreacji” wynikających ze świadomego podjęcia zobowiązania poprzedzonego intensywną eksploracją (tożsamość osiągnięta)? A może są to wzbogacone aktywnym poszukiwaniem zmienne koncepcje siebie, zmierzające dopiero do odkrycia prawdy o sobie (tożsamość matoryjna)? Istnieje jeszcze inna droga: być może są to po prostu pozbawione elementu eksploracji, tymczasowe (bo w konsekwencji jawiące się jako frustrujące) zobowiązania wynikające z fascynacji osobami znaczącymi (tożsamość lustrzana)? (Bardziejewska, 2013: 367–370). Celem niniejszego tekstu nie jest próba udzielenia odpowiedzi na powyższe pytania w celu stworzenia psychologicznej diagnozy poziomu wewnętrznej spójności, lecz raczej pragnienie dokonania, zabarwionej subiektywizmem, socjologicznej i psychologicznej interpretacji prezentowanych przez autora tożsamościowych „kreacji”.

Mając świadomość złożoności i konceptualizacyjnej niejednoznaczności w definiowaniu pojęcia tożsamości, które można rozpatrywać chociażby w wymiarze substytucjonalnym, psychicznym czy społecznym i kulturowym, swoje rozważania będą prowadziła w „duchu syntezy” wyżej wymienionych kategorii, zwracając szczególną uwagę na ich trzeci – społeczny i kulturowy aspekt (Paleczny, 2008: 20–23). Jest on postrzegany jako „kluczowy determinant subiektywnego wymia-

ru rzeczywistości (...) [który; przyp. A.J.] pozostaje w dialektycznym związku ze światem społecznym” (Cybal-Michalska, 2006: 89). Przywołam w tym miejscu definicję tożsamości kulturowej autorstwa Ewy Zamojskiej. Badaczka nadaje jednostce podmiotową sprawczość w procesie (auto)identyfikacji. Zdaniem naukowczynie tożsamość kulturowa jest to „względnie trwałe konstrukt świadomości jednostki, powstający w wyniku jej subiektywnych wyborów, który zwykle bywa zwany autokonceptcją jednostki. Jej treść czerpana jest z zewnątrz, w tym wypadku z takich czy innych systemów kultury” (Zamojska, 1998: 23).

Weryfikując prezentowane w filmie tożsamościowe sylwetki, uwagę zwróciłam szczególnie na jedną, epatującą nagością bohatera. Autor bezpośrednio eksponuje ją na początku i końcu impresji. Według mnie, jej wyjątkowość tkwi w specyfice samej „kreacji”, w której dostrzegam oksymoroniczność odzwierciedloną w postaci „ubranej nagości”. Ów ubiór postrzegam raczej w kontekście symbolicznym aniżeli dosłownym. Przyjmuje on formę zdobiącej ciało (ściślej: okolice twarzy i uszu) biżuterii (piercingu, który *notabene* towarzyszy każdej z zaprezentowanych kreacji) mającej prawdopodobnie na celu nadanie ostrzejszego (zindywidualizowanego) kolorytu bezbarwnej (niewyróżniającej się) nagości. W dalszej perspektywie można założyć, iż ów „proceder” stanowi analogię wobec samego procesu kształtowania się tożsamości, to jest dążenia do „poszukiwania siebie” (Krauze-Sikorka, Klichowski, 2013: 10), jak również odkrycia własnej „wyjątkowości, indywidualności i odrębności” (Cybal-Michalska, 2012: 60). Niniejsza „kreacja” jawi się jako zindywidualizowany fragment tej „tożsamościowej opowieści”. Wydaje się jednak, że to nie jedyny kontekst, który możemy dostrzec, interpretując jej znaczenie. W prowadzonej analizie warto uwzględnić również perspektywę „funkcji tła”, którą spełnia owa sylwetka. Można wysunąć przypuszczenie, iż „ubrana nagość” bohatera, filtrująca każdą z dryfujących tożsamości, stanowi odzwierciedlenie tożsamościowego rdzenia¹, metaforę względnej stałości, o którym wspomina zarówno Zbyszko Melosik, jak i Anthony Giddens (Giddens, 2001: 113). Z kolei Zygmunt Bauman określa go mianem jądra tożsamościowego, którym jest *homo eligens* (człowiek wybierający) (Bauman, 2007: 54–55).

Zatem Baumanowski *homo eligens* odważnie sięga po kuszące formę i treścią wytwory kultury, podejmując zróżnicowane role społeczne: ucznia, uśmiechniętego fana zespołu rockowego, gracza komputerowego, władczego biznesmena, żołnierza-patrioty, nastolatka prowadzącego rozmowę telefoniczną, mężczyznę

¹ Który traci już wprawdzie „dawną jednoznaczność, stabilność (...) [jednak; przyp. A.J.] nawet resetowanie części rdzenia tożsamości nie oznacza już pozbycia się części własnego ‘ja’, ponieważ owo ‘ja’ jest w nieustannym bezruchu” (Melosik, 2013: 157).

golącego zarost czy sportowca-kibica. Jednocześnie możemy dostrzec, że każdej z performatywnych tożsamości towarzyszą określone stany emocjonalne i zachowania: złość, radość, poczucie dumy, skupienie, zaangażowanie, niezadowolenie, charakterystyczne dla okresu adolescencji. To w niej przeplatają się dwie (a nawet trzy!) czasoprzestrzenie², stanowiące obszar dla fundamentalnych pytań: Kim byłam/byłem? Kim jestem? Kim będę? Szczególnie ekspresyjna – zapewne z samej swojej definicji – wydaje się sylwetka wyrażająca złość bądź furję, którą oddaje tożsamość sportowca-kibica. Prawdopodobnie stanowi nie tylko płaszczyznę realizacji piłkarskich pasji czy pragnień identyfikacji z ulubionym klubem sportowym. W pośredni sposób staje się też „wentylem emocjonalnym”, dającym upust kłębiącym się w ciele nastolatka negatywnym emocjom.

Analiza poszczególnych „sylwetek tożsamościowych” potwierdza ich hybrydyczny (nieokreślony i wyizolowany, za: Bauman) charakter. Z kolei wielopłaszczyznowe współlistnienie, zakorzenione w permanentnej różnorodności, oddaje specyfikę kultury rozproszenia (por. Melosik, 2014). Potwierdzenie powyższego założenia stanowi druga oraz trzecia „tożsamościowa kreacja”. W moim przekonaniu odzwierciedla stosunek bohatera impresji do pracy (tutaj nauki) i czasu wolnego. Ujawniają się tu dwa opozycyjne obrazy. Pierwszy, przedstawiający beznamiętnie spoglądającego w obiektyw kamery młodzieńca, którego zarówno wyrażający niezadowolenie wyraz twarzy (a może nawet i bunt), jak i strój (koszulka jeansowa oraz t-shirt) mogą świadczyć o przebywaniu na terenie szkoły, oraz drugi, będący sportretowanym antonimem pierwszego. W tym przypadku oczom odbiorcy ukazuje się uśmiechnięta, pełna pozytywnych emocji twarz adolescenta, ubranego w sportową bluzę z napisem METALICA³. Zatem pierwsza tożsamościowa sylwetka prawdopodobnie oddaje rzeczywistość (bądź powszechnie uznaną za chroniczną) „napiętą” relację na linii nastolatek – szkoła, o której w tekście *Młódzież a przemiany kultury współczesnej* nadmienia Zbyszko Melosik. Badacz podkreśla, że młody człowiek „szkoły nie lubi, lecz dba o to, «aby nie mieć kłopotów»” (Melosik, 2005: 24). Wyeksponowany w niniejszej „kreacji” wątek edukacji skłania mnie do wyprowadzenia wniosku, że formalna nauka przyjmuje w tym ujęciu ambiwalentne znaczenie. Pod względem emocjonalnym budzi niechęć i dezaprobatę. Poznawczo zaś staje się dla młodzieży „instrumentalnie istotnym”, (lecz nie jedynym – szczególnie w polskiej rzeczywistości) kanałem ruchliwości społecznej (Gromkowska-Melosik, 2008: 12) oraz aprobowanym społecznie (w ujęciu Mer-

² Mam tutaj na myśli przeszłość, terażniejszość i przyszłość.

³ Być może symbolizująca partycypację Szymona w interesującym wydarzeniu muzycznym – np. koncercie ulubionego zespołu.

tonowskim) środkiem do realizacji podyktowanych kulturą konsumpcjonizmu celów (Pospiszyl, 2008: 30). Przeciwną konotację wzbudza natomiast „kreacja” druga. Odczytuję ją jako pożądaną w oczach nastoletnich odbiorców, bowiem „muzyka odgrywa bardzo ważną rolę w [ich; przyp. A.J.] życiu, dostarczając [im; przyp. A.J.] przyjemności i fascynacji” (Melosik, 2013: 141). Stanowi jeden z kluczowych elementów tworzących kulturę młodzieżową. Jest nośnikiem wartości (jak również doskonałą przestrzenią do negacji wartości nieaprobowanych) aprobowanych przez adolescentów. Jej generacyjny charakter odzwierciedlają słowa Rebeci A Goldstein, która wskazuje, że „Każde pokolenie wydaje się mieć własną ekspresję muzyczną; słuchanie najnowszej muzyki może pomóc dorosłym w znalezieniu istniejących podobieństw i różnic” [w porównaniu z muzyką pochodzącą z okresu ich młodości; przyp. A.J.] (Goldstein, 2006: 10).

W *Obliczu* widoczna staje się również ekspresja wirtualnej przestrzeni, po której swobodnie porusza się współczesny nastolatek. Bohater filmowej impresji potwierdza swoją kolejną „kreację” naukowy dyskurs na temat cyberprzestrzeni jako kolejnej płaszczyzny socjalizacji i kształtowania tożsamości współczesnych adolescentów (w obrazie filmowym pojawiają się następujące gadżety: słuchawki komputerowe z mikrofonem oraz telefon komórkowy). Wirtualna przestrzeń jawi się tutaj jako niezwykle atrakcyjna, a zarazem istotna sfera życia, w której (w większości) partycypują młodzi odbiorcy. Przejawy owej atrakcyjności tkwią w specyficznych możliwościach, jakie niesie ze sobą obietnica realizacji niedokonanych w rzeczywistości pragnień, bowiem „w Internecie możliwe jest wykreowanie własnej tożsamości” (Krauze-Sikorka, Klichowski, 2013: 181). Wzmoczona w okresie adolescencji potrzeba rówieśniczej akceptacji stanowi jeden z podstawowych impulsów skłaniających nastolatka do „ubarwienia” swojej osobowości i/lub cielesności. Płaszczyznę do realizacji owych dążeń, stanowią w tym przypadku portale społecznościowe, których – zdaniem Emilii Wołyniec – wykorzystanie „do kreowania własnego wizerunku staje się obecnie normą” (Wołyniec, 2014: 90). Tym samym konotacja terminu „realny” rozmywa się w oceanie wirtualnych paradoksów, kreśląc wysoce eklektyczną mozaikę współistnienia – czy raczej mentalnego rozszczępienia – pomiędzy dwoma światami: rzeczywistym i wirtualnym. Nie dziwi więc, że globalny nastolatek w rozumieniu Zbyszko Melosika „z największą swobodą przemieszcza się po wirtualnej internetowej przestrzeni (...). Ma nawyk nieustającej telefonicznej (komórkowej) i SMS-owej komunikacji z przyjaciółmi i znajomymi” (Melosik, 2013: 141). Jednocześnie cały ten „kulturowy spektakl” odgrywa w atmosferze swobodnego i niekontrolowanego przepływu informacji, ponieważ „wiedza stała się eksterytorialna” (Jakubowski, 2011: 24). Dokonując próby konceptualizacji „wirtualnego fenomenu”, odwołam się do zjawiska tak zwanej „tożsa-

mości sieciowej”. Justyna Lipińska definiuje ją jako „ogół zdolności prezentowania siebie w Internecie, umiejętność manipulowania swoją tożsamością, a przy okazji nieograniczona możliwość manipulowania innymi użytkownikami sieci” (Lipińska, 2008: 212). Mamy więc tutaj do czynienia z wachlarzem „cyberinter(intra) personalnych” kompetencji, kształtujących poziom jakości wirtualnych relacji.

W obrazie tożsamościowym Szymona Kołody pojawia się również aspekt płciowości – cielesności, o czym świadczy przedostatnia sylwetka młodego reżysera. Odzwierciedla tak w wymiarze biologicznym, jak i społecznym oraz kulturowym obraz młodego mężczyzny, uwikłanego w kulturowe praktyki pielęgnowania męskości (golącego zarost). Warto podkreślić, że owa męskość nie ma już tak homogenicznego charakteru, jak miało to miejsce chociażby w okresie poprzedzającym polską transformację ustrojową. Obecny w kulturze współczesnej kryzys męskości (Melosik, 2006) spowodował narodziny nowych „globalnych trendów w rekcjach na brak uniwersalnych kryteriów męskości” (Doroba-Sawa, 2008: 61). W przekonaniu Marty Doroby-Sawy, odwołującej się do poglądów wielu (zarówno rodzimych, jak i zagranicznych) badaczy i badaczek kultury współczesnej, istnieją dwie elementarne ścieżki ewoluowania męskości: hipermaskulinizacja, jako wynik zniekształconej reakcji tradycyjnej męskości „zniesmaczonej” feminizacją wielu obszarów życia, oraz feminizacja ciała i sublimacja osobowości, która „zastępuje stereotypową męskość tradycyjną kobiecością” (Doroba-Sawa, 2008: 62). Dokonując próby umiejscowienia „kreacji” Kołody w powyższym dyskursie, zaryzykuję przypuszczenie wyprowadzone na podstawie koloru (czerwony) i kroju koszulki (bez rękawów), iż przejawia on raczej skłonność kroczenia pierwszą ścieżką (hipermaskulinizacji). Swoją interpretację konstruuje na podstawie popkulturowego systemu znaczeń owych atrybutów („agresywnej czerwieni” i wyeksponowanych ramion), postrzeganych jako wyraz tęsknoty za tradycyjną, atawistyczną (?) męskością. Jej odzwierciedlenie stanowią amerykańskie „filmy akcji” kreujące wizerunek „super męskich” bohaterów epatujących tężyzną fizyczną (np. Rocky). W przypadku kreacji Kołody nie można jednoznacznie stwierdzić, z jakim poziomem natężenia/zaangażowania owa hipermaskulinizacja (o ile w ogóle ma miejsce) będzie zachodziła i jakie inne wzorce męskości również zostaną uaktywnione. W analizie należy bowiem uwzględnić jeszcze jeden aspekt, o którym wspomina Krzysztof Arcimowicz. Zauważa on, że „współczesny mężczyzna jest osaczony przez dużą liczbę dyskursów proponujących różne, nawet przeciwstawne wzory męskości” (Arcimowicz, 1998: 51). Za przejaw adaptacji możemy zatem przyjąć fenomen wystąpienia zróżnicowanych kombinacji i połączeń fragmentarycznych tożsamości, prowadzących w konsekwencji do powstania męskiej „mozaiki tożsamościowej”, po której z większą lub mniejszą gracją „dryfują” młodzi mężczyźni.

W tym kontekście kluczowa wydaje się koncepcja męskości autorstwa Raewyn Connell. Badaczka odrzuca w niej tradycyjne założenie o istnieniu monolitycznego modelu męskości. Zwraca uwagę na złożoność i zmienność elementów kreujących jego znaczenie. Formułuje założenie o „wielości konstruktów męskości” zależnych od kontekstu czasu, miejsca, społeczności oraz kultury. Można więc mówić tu o trzech rodzajach męskości: hegemonicznej, współuczestniczącej i podporządkowanej (Wojnicka, Ciaputa, 2011: 12–13). Pierwsza odwołuje się do „kulturowo dominującego ideału męskości, skoncentrowanego na autorytecie, fizycznej tężyznie i sile, heteroseksualności i płatnej pracy”. Istotną rolę odgrywa tu dążenie do władzy i dominacji. Z kolei męskość współuczestnicząca stanowi odpowiedź na niezrealizowane w pełni aspiracje tych mężczyzn, którzy pragną znaleźć się w pierwszej grupie, lecz nie są w stanie w pełni „dośćgnąć ideału”. Ostatni model charakteryzuje mężczyzn, którym nie udało się sprostać standardom zarówno pierwszej, jak i drugiej grupy. Uwarunkowane jest to zazwyczaj pochodzeniem etnicznym i/lub orientacją seksualną (Wojnicka, Ciaputa, 2011: 12–13).

Wyobrażenia dotyczące wzorów i schematów wpisujących się w pojęcie płci są czytelne również w piątej „kreacji” Kołody. Nastoletni reżyser prezentuje w niej kolejne wcielenie męskości, będące – w przeciwieństwie do poprzedniego, skoncentrowanego na „tu i teraz” – „snem o przyszłości”. Można przyjąć, że stanowi ucieleśnienie chłopięcych marzeń na temat osiągnięcia Connellowskiej hegemonicznej męskości. Szymon przyjmuje tutaj postać dojrzałego (pod względem zawodowym) mężczyzny, który zarówno poprzez mimikę, postawę, jak i ubiór wyraża przynależność do wysokiego statusu społecznego. Biznesowy image (ciemny garnitur i biała koszula), wzbogacony nutą nonszalancji (brak krawatu, palenie cygara), kreuje obraz człowieka, przed którym międzynarodowe rynki finansowe wydają się nie mieć tajemnic. Można odnieść wrażenie, że ów mężczyzna, stereotypowo kojarzony z symbolem wysokiego statusu, władzy i bogactwa, prawdopodobnie stanowi tu ucieleśnioną wizję „wielkich nadziei i wielkich marzeń” (Arnett, 2015: 1) współczesnego adolescenta o pełnej i „obfitej” partycypacji w społeczeństwie konsumpcji. Odzwierciedlenie tych pragnień potwierdza „fenomen kultu pieniądza” (Pasierbek, Fearn, Ziebertz, 2005: 87) oraz „kultu sukcesu”. Taka optyka wpisuje się w treść współczesnych przekazów kulturowych kreowanych przez mass media. Punkt wyjścia stanowi w tym kontekście pojęcie pracy zawodowej, ściślej kariery, w klasycznym rozumieniu odzwierciedlającej „dążenie do władzy, stanowiska (pozycji) i pieniędzy” (Melosik, 2005: 26). Wniosków na temat jej znaczenia dostarczają badania Agnieszki Cybal-Michalskiej zaprezentowane w monografii *Młodość akademicka i kariera zawodowa*. Ujawniają one, iż kariera coraz częściej stanowi dla młodych ludzi synonim uznania, autorytetu, poczucia

bezpieczeństwa oraz szansy na zdobycie doświadczenia (Cybal-Michalska, 2013: 303–304). Ponadto, jednym z podstawowych wskaźników jej ujmowania staje się kryterium awansu, postrzegane przez pryzmat osiągania stałych i szybkich nagród zawodowych (Cybal-Michalska, 2013: 310). Dodatkowych kontekstów dostarcza stosunek badanych wobec terytorialności. Podobnie jak dzieje się to w przypadku multiglobalnego przepływu informacji, terytorialność wydaje się nie stanowić dla młodych ludzi problemu. Starza tym samym „świat bezgranicznych karier” (Cybal-Michalska, 2013: 352). Owa pragmatyczność wpisuje się w obraz globalnego nastolatka, który, jak podkreśla Zbyszko Melosik, choć „za nauką nie przepada, to rozumie, że wykształcenie i certyfikaty są wstępnym warunkiem zawodowego sukcesu i mogą się przydać w przyszłości” (Melosik, 2013: 141).

W dwuminutowej impresji zostaje też poruszona kwestia poczucia tożsamości narodowej i patriotyzmu. Świadczy o tym zaprezentowany odbiorcom obraz polskiego żołnierza, trzymającego prawą dłoń na sercu. Tak wykreowana wizja młodego miłośnika ojczyzny pozostaje w pewnej opozycji względem tradycyjnej koncepcji współczesnego nastolatka, którego tożsamość „jest w znacznie mniejszym (lub nawet niewielkim) stopniu kształtowana przez wartości narodowe i państwowe, w znacznie większym – przez kulturę popularną, mass media oraz konsumpcję” (Melosik, 2013: 141), a świat stanowi pozbawioną granic globalną wioskę (Melosik, 1995: 93). Podejmując próbę wyjaśnienia powstającego tu dysonansu, odwołam się do wypowiedzi Krystyny Szafraniec, autorki raportu „Młodzi 2011”. W rozmowie z Tomaszem Słomczyńskim podkreśla, że

młodzi Polacy są romantyczni i pragmatyczni zarazem. Wbrew pozorom, są bardzo wrażliwi na punkcie historii własnego narodu. Najlepiej widać to za granicą, gdy w sytuacjach czysto towarzyskich dochodzi często do konfrontacji z reprezentantami innych narodowości – Anglikami, Niemcami, Francuzami czy Holendrami. Okazuje się wtedy, że ci młodzi, niby obojętni na własną historię Polacy potrafią być dumni z powstań, z tego, że ich przodkowie zawsze byli wszędzie tam, gdzie walczone o wolność. Honor, bohaterstwo, odwaga – choć nieobecne w codziennym słowniku ludzi młodych – są czymś, co staje się „przebitką” w dyskusjach o cnotach narodów. (Szafraniec, 2013)

Powstaje w tym miejscu następujące pytanie: co zatem warunkuje współwystępowanie owego młodzieńczego romantyzmu i pragmatyzmu? Poszukując odpowiedzi na ten złożony problem, odwołam się do koncepcji tożsamości kontekstualnej. Z racji swojej relatywności ujmowana jest w kategoriach przeobrażającej się wizji siebie wytwarzanej w wyniku partycypacji jednostki w różnorodnych makrostrukturach (Nikitorowicz, 2015: 21). Zgodnie z poglądami Nicolai Hartmann zmianie ulega bowiem sposób odczuwania wartości, co powoduje „przesuwanie się

horyzontu aksjologicznego”. Oznacza to, że zasymilowana wartość (np. narodowa) wraz z upływem czasu traci swoją atrakcyjność. Tym samym wzmacnia w jednostce potrzebę poszukiwania nowej. Nie oznacza to jednak, iż zostaje usunięta z ludzkiej świadomości: o ile „człowiek uchwycił już kiedyś pewną wartość” i jest ona dla niego nadal istotna, o tyle „nie może już [o niej; przyp. A.J.] zapomnieć” (Ogrodzka-Mazur, 2015: 112).

Podsumowując swoje rozważania, przywołam metaforę kulturowego surfing-u⁴, która w moim przekonaniu oddaje specyfikę tożsamości współczesnego nastolatka (i nie tylko nastolatka) dryfującego na falach popkulturowego oceanu. Wielobarwny repertuar propozycji i możliwości pozwala – przynajmniej na chwilę – czuć się częścią (jakiejs) całości, lecz uniemożliwia (bądź znacznie utrudnia) utrzymanie ponadczasowej spójności w zakresie dookreślenia własnego Ja (w odniesieniu do tradycyjnego sposobu definiowania pojęcia tożsamości). Jedność jawi się tutaj raczej jako heterogeniczny konstrukt przyjmujący postać mozaiki różnorodnych światów społecznych nieustannie „przyjmowanych” i „wymienianych na nowe” w katalogu życiowych doświadczeń. Zdaniem Anthony’ego Giddensa, „tożsamościowe rozszczepienie” powoduje, że „jednostka jest zmuszona sama tworzyć i przebudowywać swoją tożsamość ze względu na zmienne doświadczenia życia codziennego i skłonność nowoczesnych instytucji do fragmentaryzacji tożsamości jednostki” (Giddens, 2006: 254). Parafrazując słowa badacza, wysunę następujące przypuszczenie: konieczność permanentnego „przebudowywania” tożsamości przyjmuje formę niespecyficznego, poniekąd społecznie wymuszonej adaptacji wobec wysoce niejednorodnych i kulturowo niedookreślonych warunków, w których przyszło funkcjonować współczesnemu nastolatkowi. Dodatkowo, pojawia się jeszcze problem utrzymania „poczucia własnej wyjątkowości (Wood, Green-Wood, 1999: 327) i oryginalności. Jak podkreśla Zygmunt Bauman, „każda postulowana i/lub poszukiwana tożsamość (tożsamość jako problem i jako zadanie) jest uwikłana w podwójną zależność, z której nie sposób się wyzwolić. Żegluguje ona między skrajnościami bezkompromisowej indywidualności i całkowitej przynależności” (Bauman, 2007a: 50–51). Balansowanie na granicy Eriksonowskiej intymności vs izolacji (Erikson, 2004: 90) odzwierciedla Baumanowska koncepcja jednostki. Zgodnie z jej założeniem, człowiek podejmuje różnorodne praktyki kształtowania własnej indywidualności i niepowtarzalności, a jednocześnie popada w marazm powszechności. Oznacza to, że mniej lub bardziej świadomie odtwarza narzucane

⁴ Którą w swoich pracach posługiwał się zarówno Zygmunt Bauman (*44 listy ze świata płynnej nowoczesności*), Ryszard Kapuściński (*Lapidaria*), jak i Mark Stranger (*Surfing Life*).

przez kulturę konsumpcji „ekskluzywne trendy⁵”, prowadząc w konsekwencji do społecznej uniformizacji indywidualizmu. Zatem, zdaniem Baumana, „paradoks polega na tym, że «indywidualność» jest «odruchem stadnym» i nakazem tłumu. Być jednostką oznacza nie różnić się od tłumu, być takim samym jak wszyscy” (Bauman, 2007a: 28). Doświadczanie owej sprzeczności może w konsekwencji doprowadzić do sytuacji, w której nieustannie wybierający, czy też – posługując się nomenklaturą psychologiczną w ujęciu Jamesa Marcii – eksplorujący zewnętrzne oraz wewnętrzne światy podmiot (nastolatek) nie tyle poszukuje, co przeszukuje kolejne płaszczyzny identyfikacji, odraczając moment podjęcia konkretnego zobowiązania (niekiedy przez całe życie).

Literatura

- Arcimowicz K. (1998). *Dwa paradygmaty męskości w kulturze męskiej*. „Kwartalnik Pedagogiczny” nr 1/2, s. 51.
- Arnett J.J. (2015). *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens Through the Twenties*. Oxford.
- Bardziejewska M. (2013). *Okres dorastania. Jak rozpoznać potencjał nastolatków*. [W:] A.I. Brzezińska (red.). *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*. Sopot, s. 367–370.
- Bauman Z. (2007a). *Płynne życie*. Kraków.
- Bauman Z. (2007b). *Tożsamość. Rozmowy z Benedetto Vecchim*. Gdańsk.
- Cybal-Michalska A. (2006). *Tożsamość młodzieży w perspektywie globalnego świata. Studium socjo-pedagogiczne*. Poznań.
- Cybal-Michalska A. (2012). *Tożsamość w ponowoczesności – przyczynek do refleksji na temat społecznej konstrukcji obrazu ciała*. [W:] Z. Lew-Starowicz, K. Waszyńska (red.). *Przemiany seksualności w społeczeństwie współczesnym. Teoria i rzeczywistość*. Poznań, s. 60.
- Cybal-Michalska A. (2013). *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*. Kraków.
- Doroba-Sawa M. (2008). *W labiryncie męskiej tożsamości: hipermaskulinizacja versus feminizacja ciała i sublimacja osobowości*. „Przegląd Pedagogiczny” nr 2, s. 61.
- Erikson E. (2004). *Tożsamość a cykl życia*, przeł. M. Żywicki. Poznań.
- Giddens A. (2001). *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, przeł. A. Szulżycka. Warszawa.
- Giddens A. (2006). *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, przeł. A. Szulżycka. Warszawa.
- Goldstein R.A. (2006). *Oh Puhleeze! Learning Youth Culture*. [W:] S.R. Steinberg, P. Parmar, B. Richard (eds). *Contemporary Youth Culture: An International Encyclopedia*, Vol 1. Westport, s. 10.
- Gromkowska-Melosik A. (2008). *Stratyfikacja, ruchliwość społeczna i edukacja*. [W:] A. Gromkowska-Melosik, T. Gmerek (red.). *Problemy nierówności społecznej w teorii i praktyce edukacyjnej*. Kraków, s. 12.

⁵ Tworzące iluzję ograniczonego dostępu, tak, jak gdyby były zarezerwowane wyłącznie dla nielicznych.

- Jakubowski W. (2011). *Media, tożsamość i edukacja*. [W:] W. Jakubowski, S. Jaskulska (red.). *Kultura mediów, ciało i tożsamość: Konteksty socjalizacyjne i edukacyjne*. Kraków, s. 24.
- Krauze-Sikorka H., Klichowski M. (2013). *Świat Digital Natives. Młodzież w poszukiwaniu siebie i innych*. Poznań.
- Lipińska J. (2008). *Tożsamość sieciowa*. [W:] M. Wawrzak-Chodaczek (red.). *Komunikacja społeczna w świecie wirtualnym*. Toruń, s. 212.
- Melosik Z. (1995). *Postmodernistyczne kontrowersje wokół edukacji*. Poznań-Toruń.
- Melosik Z. (2005). *Młodzież a przemiany kultury współczesnej*. [W:] R. Leppert, Z. Melosik, B. Wojtasik, *Młodzież wobec (nie)gościnnej przyszłości*. Wrocław, s. 24.
- Melosik Z. (2006). *Kryzys męskości w kulturze współczesnej*. Kraków.
- Melosik Z. (2013). *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*. Kraków.
- Melosik Z. (2014). *Pedagogika i konstrukcje tożsamości młodzieży w „kulturze kontroli” i „kulturze rozproszenia”*. „Studia Edukacyjne” nr 31.
- Nikitorowicz, J. (2015). *Dylematy patriotyzmu, nacjonalizmu i ustawicznie kształtującej się tożsamości. Wprowadzenie do książki*. [W:] J. Nikitorowicz (red.). *Patriotyzm i nacjonalizm. Ku jakiej tożsamości kulturowej?* Kraków, s. 21.
- Ogrodzka-Mazur E. (2015). *(Nie)obecność patriotyzmu w świadomości aksjologicznej młodego pokolenia Polaków. „Przesuwanie się horyzontu aksjologicznego” czy kryzys w wartościowaniu?*. [W:] J. Nikitorowicz (red.). *Patriotyzm i nacjonalizm. Ku jakiej tożsamości kulturowej?* Kraków, s. 108.
- Paleczny T. (2008). *Socjologia tożsamości*. Kraków.
- Pasierbek W., Fearn M., Ziebertz H.G. (2005). *Poland: family and fith*. [W:] H.G. Ziebertz, W.K. Kay (red.). *Youth in Europe: An International Empirical Study about Life Perspectives*. Münster/Hamburg/London, s. 87.
- Pospiszyl I. (2008). *Patologie społeczne*. Warszawa.
- Szafranec K. (2013). *Jak młodzi rozumieją patriotyzm? Rozmowa z socjologiem*, <http://www.dziennikbałtycki.pl/artykul/883496,jak-młodzi-rozumieja-patriotyzm-rozmowa-z-socjologiem,id,t.html?cookie=1>, dostęp: 30.04.2015.
- Wojnicka K., Ciaputa E. (2011). *Wprowadzenie: refleksja naukowa nad społeczno-kulturowymi fenomenami męskości*. [W:] K. Wojnicka, E. Ciaputa (red.). *Karuzela z mężczyznami. Problematyka męskości w polskich badaniach społecznych*. Kraków, s. 12–13.
- Wołyniec E. (2014). *Zlajkowany czy zhejtowany – zalogowany w kulturze. Analiza portretu współczesnego nastolatka – stan i zagrożenia*. [W:] J. Nikitorowicz, J. Muszyńska, B. Boćwińska-Kiluk (red.). *Od wielokulturowości miejsca do międzykulturowości relacji społecznych. Współczesne strategie kreowania przestrzeni życia jednostki*. Warszawa, s. 90.
- Wood S.E., Green-Wood E.R. (1999). *The World of Psychology*. Needham.
- Wygrało „Oblicze” Szymona Kołody!!!*, <http://ogladamczujemy.blogspot.com/>, dostęp: 20.04.2015.
- Zamojska E. (1998). *Kulturowa tożsamość młodzieży. Studium empiryczne. Z badań nad młodzieżą ze szkół średnich*. Toruń.

